

ԻՐԱՆ

ԻԻՀ 2008–2010 ԹԹ. ԱՐՏԱՔԻՆ ԵՎ ՆԵՐՔԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

Սույն հոդվածում կներկայացնենք Իրանում 2008, 2009 և 2010 թվականներին տեղի ունեցած ներքաղաքական զարգացումները, ինչպես նաև կանդրադառնանք Իրանի նկատմամբ միջազգային ճնշումներին և պատժամիջոցներին:

2008 թվականը գրեթե ամբողջությամբ նվիրված է Իրանում տեղի ունեցած խորհրդարանական ընտրություններին և դրա շուրջ ծավալված իրադարձություններին:

2009 թվականը Իրանի համար նախագահական ընտրությունների տարի էր և առավել ուշագրավ է հետընտրական գործընթացների զարգացումների տեսանկյունից:

2010 թվականին Իրանում տեղի ունեցան ինչպես ներքաղաքական բուռն զարգացումներ, այնպես էլ Իրանի նկատմամբ ընդունվեց ՄԱԿ–ի հերթական բանաձևը, որով փորձ կատարվեց նվազեցնելու Իրանի հետ այլ երկրների շփումների մակարդակը:

Իրանի ներքաղաքական զարգացումները 2008–2010 թթ.

2005 թ. նախագահական ընտրությունների արդյունքում 16 տարի իշխող չափավոր պահպանողականների ձեռքից իշխանությունն անցավ ծայրահեղ պահպանողականներին: Մահմոդ Ահմադինեժադի հաղթանակը ցույց տվեց, որ չնայած Իսլամական հեղափոխությունից անցել էր 25 տարի, այնուամենայնիվ Իրանի ժողովրդի զգալի մասը մնացել է Իսլամական հեղափոխության առաջնորդի՝ այաթոլլահ Խոմեյնիի գաղափարների ջատագովը: Նորպահպանողականները կարողացան իրենց կարգախոսներով համոզել Իրանի լայն հասարակությանը, որ բարեփոխիչների ժամանակ երկրում խորացել է կոռուպցիան, և որ բարե-

փոփխիչները սերտորեն համագործակցել են Արևմուտքի հետ: Իր հերթին, Ահմադինեժադի թիմը խոստանում էր, որ արմատախիլ կանի կոռուպցիան, կվերաբաշխի հարստությունը, կվերացնի աղքատությունը և ամուր կպահպանի Իսլամական հանրապետության դիրքերը¹:

2007 թ. սկսած՝ բարեփոխիչները մշակում էին 2008 թ. խորհրդարանական ընտրությունների համար ընդհանուր ռազմավարություն, որի արդյունքում առաջացավ բարեփոխիչների եռակողմ համագործակցություն՝ Հ. Ռաֆսանջանիի, Մ. Խաթամիի և Մ. Քյարուբիի գլխավորությամբ: Բարեփոխիչների խումբը բաղկացած էր հետևյալ երեք ուղղություններից՝ ճախեր, կենտրոնականներ ու չափավորներ: Ռաֆսանջանիի հետևորդների զգալի մասը պահպանողականների առավել պրագմատիկ (իրատեսական) ուղղության ներկայացուցիչներն էին: Խաթամիի թիկունքում բարեփոխիչների հիմնական ուժերն էին կանգնած, իսկ Քյարուբին ներկայացնում էր չափավոր բարեփոխիչներին: Բարեփոխիչների կարգախոսն էր՝ «Կայուն զարգացումը»: Ընտրությունների նախօրյակին բարեփոխիչները կարողացան ստեղծել կոալիցիա, որի մեջ ընդգրկվեցին ավելի քան 20 կուսակցություններ և խմբեր: Սակայն բարեփոխիչների ամենամեծ բացթողումը եղավ այն, որ նրանք այդպես էլ չկարողացան մեկ ընդհանուր ցուցակով մասնակցել ընտրություններին, այլ մասնակցեցին 3 տարբեր ցուցակներով², ինչն էլ նպաստեց նրանց ուժերի հեշտ ջլատմանը: Կարելի է հստակ ասել, որ 2008 թ. բարեփոխիչները չկարողացան արձանագրել 1997 թ. իրենց հաղթանակը, երբ ուժերի միավորմամբ իշխանության գլուխ եկավ Մոհամմեդ Խաթամին:

2008 թ. խորհրդարանական ընտրություններին մասնակցելու հայտ ներկայացրեց ավելի քան 7000 թեկնածու: Վերահսկիչ պալատը հայտարարեց խորհրդարանական աթոռներին հավակնող թեկնածուների հուսալիության ստուգման արդյունքները: Մրցավազքից դուրս թողնվեցին մի շարք թեկնածուներ՝ տարբեր պատճառաբանություններով: Հատկանշական է, որ դեռևս 2008 թ. հունվարի վերջին ներքին գործերի նախարարությունը

¹ Anoush Ehteshami, The Rise and Impact of Iran's Neocons, April 2008, The Stanley Foundation, p. 1. <http://www.stanleyfoundation.org/publications/pab/RiseandImpactEhteshami08PAB.pdf>

² Е. Дунаева, Слабость реформаторского лагеря, Июль — август 2008, Pro et Contra, Журнал Российской внутренней и внешней политики, Московский Центр Карнеги, стр. 45–46

հայտարարել էր, որ ընտրություններին թույլ չեն տալու մասնակցել 3000 թեկնածուի, որոնց մեծ մասը պատկանում են բարեփոխիչների ճամբարին: Միայն Թեհրանում այդ ստուգումների արդյունքում ներքին գործերի նախարարը մրցավազքից դուրս թողեց 1400 մասնակցից 400–ին³:

Սա խիստ անհանգստացրեց Իրանի բնակչության զգալի մասին, որոնք իրենց բողոքն արտահայտեցին՝ պարզապես բոյկոտելով ընտրությունները:

Թավրիզում գրանցվեց ամենացածր մասնակցությունն ընտրություններում, ինչը բացատրվում է այն հանգամանքով, որ այդ շրջանի բոլոր բարեփոխիչների անունները հանվել էին ընտրությունների ցուցակից⁴: Երկրորդ քաղաք համարվող Սպահանում մրցավազքից հանվել էին բոլոր բարեփոխիչները: Այս պարագայում բարեփոխիչների ձախակողմյան թեր առաջարկեց ընդհանրապես հանել իրենց թեկնածությունը մրցավազքից և իրականացնել հակակառավարական ցույցեր⁵: Սակայն այս հարցում ևս բարեփոխիչները չկարողացան գալ ընդհանուր որոշման և գործեցին առանձին–առանձին:

Պահպանողականները ևս ունեին մի շարք տարածայնություններ: Նրանք բաժանվել էին խմբավորումների՝ Ահմադինեժադի կողմնակից պահպանողականներ և նրան չհարող ներկայացուցիչներ: Այս փաստն ի դերև ելավ նաև 2009 թ. նախագահական ընտրությունների ժամանակ, երբ Ահմադինեժադին դեմ դուրս եկած պահպանողականներից շատերն անգամ սկսեցին աջակցել բարեփոխիչներից Միր Հուսեյն Մուսավիին:

Իրանի հոգևոր առաջնորդը՝ այաթոլլահ Խոմեյնին, ընտրություններից մի քանի օր առաջ վերահաստատել էր, որ աջակցելու է պահպանողականների արմատական թեկնածուներին⁶:

Եվ արդեն 2008 թ. խորհրդարանական ընտրությունների ժամանակ միանգամայն ակնհայտ էր, որ հաղթելու են ծայրահեղ պահպանողական թեկնածուներից, քանի որ նրանք ար-

³ Anoush Ehteshami, The Rise and Impact of Iran's Neocons, April 2008, The Stanley Foundation, p.2. <http://www.stanleyfoundation.org/publications/pab/RiseandImpactEhteshami08PAB.pdf>

⁴ В. Месамед, Парламентские выборы в Иране: первые результаты, первые прогнозы, Институт Ближнего Востока, <http://www.iimes.ru/rus/stat/2008/19-03-08.htm>

⁵ Е. Дунаева, Слабость реформаторского лагеря, Июль — август 2008, Pro et Contra, Журнал Российской внутренней и внешней политики, стр. 41

⁶ Big Turnout in Iranian Parliamentary Elections, The New York Times, March 15, 2008, <http://www.nytimes.com/2008/03/15/world/middleeast/15iran.html>

ժանացել էին հոգևոր առաջնորդի բարեհաճությանը, և նրանց թիկունքում էր կանգնած գործող նախագահը: Նրանք էլ կարողացան գործի դնել իրենց ձեռքի տակ եղած բոլոր «գործիքները»: 2008 թ. մարտի 14-ին խորհրդարանական 290 տեղի համար, ի վերջո, մրցավազքին թույլ տրվեց մասնակցել 768 թեկնածուի, որի արդյունքում միանշանակ հաղթանակեցին պահպանողական թևի ներկայացուցիչները:

Ահմադինեժադի կողմնակից պահպանողականները ստացան 117 տեղ, ընդդիմադիր կողմնակիցները՝ 53, բարեփոխիչները՝ 46, անկախ՝ 71: Թափուր մնաց 3 տեղ: Ընդհանուր առմամբ՝ 290 մանդատ⁷:

Ընտրություններից անմիջապես հետո բարեփոխիչների կողմնակիցները հանդես եկան բողոքի ակցիաներով: Մարտի 15-ին Գիլյանի նահանգի Թալեշ քաղաքում ոստիկանությունը ընտրությունների արդյունքից դժգոհող և անկարգություններ հրահրող ցուցարարների նկատմամբ օգտագործեց արցունքաբեր գազ:

Բարեփոխիչների կողմնակիցները հայտարարում էին, որ իրենց քվեները տեղ չեն հասել և կասկածի տակ էին առնում ընտրությունների արդյունքները: Աբուլվահեդ Մուսավի Լարին, բարեփոխիչների առաջնորդներից մեկը, ով Խաթամիի օրոք զբաղեցրել է ներքին գործերի նախարարի պաշտոնը, բողոք-նամակ ներկայացրեց ներքին գործերի նախարարին և Պահապան խորհրդին⁸՝ նշելով, որ բարեփոխիչ դիտորդների միայն մեկ քառորդին է իրավունք տրվել վերահսկելու Թեհրանում ընթացող ընտրությունները⁹:

Սակայն ընտրություններին անմիջապես հաջորդեց իրանական նոր տարին՝ Նոուրուզը, և այդ բողոք նամակներից շատերին ընթացք չտրվեց:

Պահապանողականները, ուշադրություն չդարձնելով բարեփոխիչների բողոքներին, լավ գիտակցում էին, որ սա «գլխավոր փորձն» էր հաջորդ՝ 2009 թ. կայանալիք նախագահական ընտրություններից առաջ:

Ահմադինեժադը գիտակցելով, որ մեծապես կորցնում է քա-

⁷ Kenneth Katzman, Iran: U.S. Concerns and Policy Responses, Congressional research service, <http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RL32048.pdf>

⁸ Պահապան խորհուրդը բաղկացած է 14 անդամից, և այն նշանակվում է հոգևոր առաջնորդի կողմից. ի թիվս այլ գործառույթների՝ նրա խնդիրն է վերահսկել երկրում տեղի ունեցող ընտրությունները:

⁹ Big Turnout in Iranian Parliamentary Elections, The New York Times, March 15, 2008, <http://www.nytimes.com/2008/03/15/world/middleeast/15iran.html>

ղաքաբնակ միջին և բարձր խավի աջակցությունը, առավելապես ուշադրությունը կենտրոնացրել էր հեռավոր շրջանների անապահով ընտրազանգվածի վրա՝ խոստանալով նրանց հատկացնել վարկեր և թեթևացնել հարկային բեռը: Քաջ գիտակցելով, որ երկրի էլիտայի (տեխնոկրատների, գործարար մարդկանց, լրագրողների, գիտնականների և նույնիսկ բարձր հոգևորականության) համակրանքը իրեն չի պատկանում, Ահմադինեժադը ջանում էր իր կողմը գրավել կիսաառաջնական կառույցներին, մասնավորապես Բասիջին: Նա մեծ աշխատանքներ է տանում, որպեսզի իր կողմը ներգրավի նաև իսլամական Պահապան խորհրդի բարձրագույն ղեկավարությանը՝ առաջարկելով նրանց շահավետ շինարարական և նորարարական նախագծեր¹⁰:

2009 թ. հիրավի թեժ էր Իրանի Իսլամական Հանրապետության համար: Դա պարզ էր արդեն տարեսկզբին, քանի որ առջևում նախագահական ընտրություններն էին, իսկ նախագահի բոլոր թեկնածուներն էլ քաղաքական տարբեր «քաջ» ունեցող գործիչներ էին: Պահապան խորհուրդը արձանագրեց, որ նախագահական ընտրություններին իրենց թեկնածություններն են գրանցել մոտ 500 թեկնածու: 2009 թ. մայիսի 20-ին Խորհուրդը հայտարարեց, որ նախագահական ընտրություններին մասնակցելու համար հաստատվել է չորս թեկնածու՝ գործող նախագահ Մահմուդ Ահմադինեժադը, պահպանողական թևից Մոհսեն Ռեզային, բարեփոխիչների թևից Միր Հուսեյն Մուսավին և Մեհդի Քյարուբին¹¹: Լարվածությունը ի դերև ելավ հատկապես, երբ Մահմուդ Ահմադինեժադի կողմնակիցները հասկացան, որ իրենց առաջնորդը նախագահի աթոռի համար պետք է պայքարի նախկին նախագահ Մոհամմադ Խաթամիի դեմ: Ինչպես գիտենք, Խաթամին առավել լիբերալ թևի ներկայացուցիչ է և այդ պահին ուներ զգալի կողմնակիցներ և հետևորդներ: Թեև Խաթամին չէր շտապում հայտարարել մրցարշավին մասնակցելու իր որոշման մասին, բայց բոլոր տեսաբանները գտնում էին, որ դա անխուսափելի է, և Խաթամին անպայմանորեն կմասնակցի այդ մրցարշավին:

Խաթամիի թեկնածության հարցը կարևոր էր նրանով, որ Իրանի ծայրամասային շրջաններում հանրությունը, որպես կա-

¹⁰ К. Саджапур, Общественные настроения в Иране, Июль — август 2008, Pro et Contra, Журнал Российской внутренней и внешней политики, стр. 7.

¹¹ Iran's 2009 Presidential Elections, Casey L. Addis, Congressional Research Service, Washington, June 22, 2009, p. 2.

նոն, ընտրությունների ժամանակ քվեարկում է ոչ թե թեկնածուի քաղաքական կուրսի կամ գաղափարների համար, այլ ընտրում է առավել հայտնի ներկայացուցիչներին:

Մինչ Խաթամին հաշվարկում էր իր մասնակցության դեպքում հաջողության աստիճանը՝ աչքի առաջ ունենալով ոչ պակաս հեղինակություն ունեցող Ռաֆսանջանիի պարտությունը նույն Ահմադինեժադի նկատմամբ, գործող նախագահ Մ. Ահմադինեժադի կողմնակիցներն սկսեցին իրականացնել «Սև PR» Խաթամիի նկատմամբ: Նրանք հանրությանը հիշեցրին բոլոր այն բացթողումները, որ Խաթամին արել էր իր կառավարման տարիներին: Հիշեցնում էին, որ Խաթամիին չհաջողվեց կատարել իր նախընտրական խոստումների մեծ մասը¹²: Անգամ հեռուստատեսությամբ ցուցադրեցին կադրեր, որտեղ զինվորականությունը ճնշում էր գործադրում ուսանողական ցույցերի ժամանակ: Այսպես փորձում էին առավել երիտասարդ ընտրազանգվածին ներշնչել, որ Խաթամիի հրամանով ճնշել են ուսանողության ցույցերը, որոնց ընթացքում անգամ զոհեր են գրանցվել:

Ավելին՝ պահպանողական մամուլում հայտնվում էին նյութեր, ըստ որոնց բարեփոխիչները ֆինանսական աջակցություն են ստանում արևմտյան երկրներից, մասնավորապես ԱՄՆ-ից և ի վիճակի չեն կարգավորելու երկրի տնտեսական խնդիրները:

Միևնույն ժամանակ, թերի կրթություն ստացած բնակչության զգալի մասի մոտ այն կարծիքն է, որ համագործակցությունը Արևմուտքի հետ համարժեք է սեփական երկրի դեմ հանցագործություն կատարելուն¹³:

Գիտակցելով որ իրերի դասավորությունը բացարձակապես իր օգտին չէ, և որ իր թեկնածությանն առանձնապես կողմ չէր նաև հոգևոր առաջնորդը՝ Խաթամին մարտի 17-ին հայտարարեց, որ չի մասնակցի նախագահական ընտրություններին: Այդ պարագայում բարեփոխիչները փորձեցին գտնել այլ թեկնածու, որին առավել դժվար կլիներ «սևացնել», ու հաղթանակը առավել իրատեսական կլիներ: Եվ կարճ ժամանակ անց բոլորը սկսեցին

¹² Իրականում կառավարման իր տարիների ընթացքում Խաթամիին պարզապես թույլ չսովեցին իրականացնել իր ծրագրերը: Իրական իշխանությունը բանակում, ոստիկանությունում, դատարաններում, հեռուստատեսությունում և ռադիոյում պատկանում էր պահպանողականներին՝ չնայած որ Խաթամին հովիվյան ընտրությունների ժամանակ հավաքել էր 76,9% ձայն և վայելում էր ընտրազանգվածի աջակցությունը. Так сказал Аяатолла, 6 августа 2001, Известия, <http://www.izvestia.ru/news/250059>:

¹³ E. Дунаева, Слабость реформаторского лагеря, Июль — август 2008, Pro et Contra, Журнал Российской внутренней и внешней политики, стр. 43.

արտաբերել Միր Հուսեյն Մուսավիի մոռացված անունը: Մոռացված քանի որ 1980–ականների վերջերից նա թողել էր «Մեծ քաղաքականությունը» և ներգրավվել էր մանկավարժական գործունեության մեջ՝ զբաղեցնելով Իրանի Արվեստի ակադեմիայի նախագահի պաշտոնը: Իսկ մինչ այդ Իրանի համար ամենաձանր ժամանակաշրջանում՝ Իրանա–իրաքյան պատերազմի տարիներին, եղել է Իրանի վարչապետը: Եվ որքան էլ զարմանալի է, նրա կառավարման տարիներին Իրանի տնտեսությունը աճ էր արձանագրել: Բացի այդ՝ նա հայտնի էր նրանով, որ իր կառավարման տարիներին մեծ աշխատանքներ են տարվել Իրանի միջուկային ծրագրի շրջանակներում, այսինքն՝ հանրությանը հասկացնել էին տալիս, որ նրա ընտրվելու դեպքում էլ Իրանը ոչ մի քայլ հետ չի նահանջի միջուկային իր ծրագրերից¹⁴:

Խորհրդարանական ընտրություններում պարտություն կրելով՝ բարեփոխիչները հասկացան, որ այլևս մեծ քաղաքների վրա չեն կարող հույս դնել, քանի որ քաղաքաբնակները ընտրությունների ժամանակ անհրաժեշտ ակտիվություն չցուցաբերեցին: Որոշ տվյալների համաձայն՝ Թեհրանում ընտրություններին մասնակցեց ընտրազանգվածի 30%–ը այն դեպքում, երբ թեհրանաբնակները մեծապես հիասթափված էին Ահմադինեժադի կառավարման կուրսից և կարոտով էին հիշում Մոհամմեդ Խաթամիի կառավարման տարիները: Որպեսզի ամրացնեն իրենց դիրքերը՝ բարեփոխիչները որոշեցին համագործակցել պահպանողականների այն թևի հետ, որոնք իրապես դժգոհ էին Մահմուդ Ահմադինեժադի կառավարման ձևից: Նրանք անգամ վճռեցին հանդես գալ մեկ թեկնածուով, որպեսզի հետագայում կարողանան ստեղծել ազգային միասնական կառավարություն: Հարկ է նշել, որ բարեփոխիչները բավական գրագետ էին պատրաստվել՝ իրենց շարժման համար ընտրելով մի շարք ազդեցիկ կարգախոսներ և իսլամի խորհրդանիշ հանդիսացող կանաչ գույնը: Ընդհանուր առմամբ քաղաքային ընդդիմությունը պահանջում էր տնտեսական ավելի լավ պայմաններ, բարեկեցիկ կյանք, ազատություններ և այլն:

Ըստ էության, նորպահպանողականները կարողացան գալ և ամրագրել իրենց իշխանությունը՝ շնորհիվ միջին և ցածր խավերի աջակցության և փորձում էին ամեն կերպ իրենց տարանջատել ավանդական պահպանողականներից, որոնք ոչ պատշաճ

¹⁴ Behrouz Mehri, Iran's Potato Revolution, Foreign policy, May 13, 2009 http://www.foreignpolicy.com/articles/2009/05/12/irans_potato_revolution

չափով են հոգ տարել զանգվածների շահերը պաշտպանելու համար¹⁵: Հատկանշական է, որ Իրանի Իսլամական Հանրապետության պատմության մեջ առաջին անգամ՝ 2009 թ., գրանցվեց հեռուստաբանավեճ նախագահական ընտրություններին մասնակցող թեկնածուների միջև: Բանավեճի ընթացքում բարեփոխիչներից Մեհդի Քյարուբին մեղադրեց Ահմադինեժադին ստախոսության և տնտեսության վերաբերյալ տեղեկությունների աղճատման մեջ. «Ես 16 տարի աշխատել եմ խորհրդարանում. բոլոր թվերը, որ ներկայացնում եք, հակասում են այն թվերին, ինչ տեսել ենք այդ տարիների ընթացքում»: Ի պատասխան Ահմադինեժադը ներկայացրեց սոցիալական ոլորտում ձեռք բերված հաջողությունները, աղքատների աշխատավարձի և թոշակների բարձրացումը և ընդդիմախոսին մեղադրեց կոռումպացված լինելու մեջ¹⁶: 2009 թ. հունիսի 3-ին հեռուստաբանավեճ տեղի ունեցավ Մահմուդ Ահմադինեժադի և Միր Հուսեյն Մուսավիի միջև, որն իսկապես թեժ քննարկում էր: Գործող նախագահը բացահայտորեն քննադատեց Միր Հուսեյն Մուսավիի կնոջ՝ Ջահրա Ռահնավարդիի գործելաճը¹⁷: Որոշ տվյալներով՝ այս բանավեճը դիտում էր 40–50 մլն մարդ:

Ի դեպ, կան բազմաթիվ փաստեր, որ Ահմադինեժադի կողմնակիցները ընտրություններից առաջ մեծ քանակի «օգնություն» են բաժանել Իրանի հատկապես ծայրամասային շրջաններում: Այի Լարիջանին՝ խորհրդարանի պահպանողական խոսնակը, դեմ հանդես եկավ Ահմադինեժադի որդեգրած նման գործելակերպին: Վերջինս որոշել էր պետական միջոցները բաշխել հասարակ ժողովրդին՝ այդպիսով նոր դիվիդենդներ (շահութաբաժին) ձեռք բերելու համար: Ահմադինեժադը նախկինում ևս բարձրացրել էր իր հեղինակությունը՝ դիմելով նման «գործիքների»: Նա ցածր կենսամակարդակ ունեցող երիտասարդներին և մանր ձեռներեցներին ցածր տոկոսով վարկեր էր տրամադրել: Նախա-

¹⁵ Anoush Ehteshami, The Rise and Impact of Iran's Neocons, April 2008, The Stanley Foundation, p. 4. <http://www.stanleyfoundation.org/publications/pab/RiseandImpactEhteshami08PAB.pdf>

¹⁶ Н. Сурков, Ахмадинежада винят во лжи, Противники президента Ирана объединились, Независимая, 2009–06–08, http://www.ng.ru/world/2009-06-08/8_Ahmadinejad.html

¹⁷ Նա քաղաքագետ է, Թեհրանի Ալզահռա համալսարանի նախկին ռեկտորն է: Եղել է ԻԻՀ նախկին նախագահ Մոհամմեդ Խաթամիի խորհրդակալը: Մեծ ներդրում է ունեցել ամուսնու նախընտրական քարոզարշավը կազմակերպելու և ուղղորդելու գործում: Iran's 2009 Presidential Elections, Casey L. Addis, June 22, 2009, Congressional Research Service. BBC news, Who's who in Iran, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/8102406.stm>

գահի ընդդիմադիրները նշում էին, որ նման քայլերը էլ ավելի են խորացնում տնտեսական ճգնաժամը և մեծացնում դրամային արժեզրկումը¹⁸:

Ընտրությունները տեղի ունեցան 2009 թ. հունիսի 12-ին: Ընտրությունների հաջորդ օրն արդեն Իրանի «կանաչների շարժումը», Միր Հուսեյն Մուսավին իր կողմնակիցների գլխավորությամբ փողոց դուրս եկած հայտարարում էր ընտրությունների կեղծված լինելու մասին՝ հանդես գալով «ուր է իմ ձայնը» կարգախոսով:

Ըստ իս՝ Իրանում հուզումների առիթ հանդիսացավ խաբված լինելու զգացողությունը: Ընտրություններից մոտավորապես 3 ժամ անց Իրանի պետական հեռուստատեսությունը հայտարարեց Մ. Ահմադինեժադի հաղթանակի մասին, ինչը դժգոհության առիթ հանդիսացավ: Հաջորդ օրերին հրապարակվեցին ընտրությունների պաշտոնական տվյալները. Ահմադինեժադ՝ 62,46%, Մուսավի՝ կանաչների շարժման ղեկավարը, 33,87%: Երկրորդ փուլի մասին խոսելն արդեն ավելորդ էր: Կարծում ենք, որ Մուսավիի կողմնակիցները չեն կարողանում հաշտվել այդ մտքի հետ, որ անգամ չեղավ երկրորդ փուլ: Հետևելով իրանական պաշտոնական հեռուստատեսության լրահոսին՝ անկեղծորեն զարմանալի և կասկածելի էր, թե ինչպես կարող էին 3 ժամվա մեջ ասել հաղթողի անունը: Միևնույն ժամանակ գտնում ենք, որ նախագահական ընտրություններում ձայների մեծամասնությամբ հաղթել է Ահմադինեժադը, բայց և չենք կիսում այն տեսակետը, որ ձայների հարաբերակցությունը եղել է 64,46%՝ ընդդեմ 33,87%–ի: Ինդիքն այն է, որ եթե արևմտյան երկրներում նախագահի թեկնածուները կարող են հաղթանակ տանել ընդամենը 1% տարբերությամբ, ինչը ընդունելի է հանրության կողմից, ապա Արևելքում այդ տարբերակն անընդունելի է համարվում: Ստացվում է, որ բնակչության կեսը նախագահի կողմից չէ: Արևելյան ղեկավարի համար նման պայմաններում կառավարելը բավական բարդ է:

Չնայած այն հանգամանքին, որ իրանական ղեկավարությունը հոգ տարավ, որ պաշտոնական ՋԼՄ–ները չխոսեն Մուսավիի և նրա կողմնակիցների մասին, բայց նյութերը CNN, Twitter և այլ ցանցերի միջոցով հաշված ժամերի ընթացքում տարածվեցին ողջ աշխարհով մեկ:

¹⁸ Н. Сурков, Ахмадинежада винят во лжи, Противники президента Ирана объединились, Независимая, 2009–06–08, http://www.ng.ru/world/2009-06-08/8_Ahmadinejad.html

Ովքեր էին Մուսավիի կողմնակիցները, որոնք աշխարհին հաղորդեցին Իրանում տիրող բռնարարքների մասին: Այն ակտիվ զանգվածն էր, որը հոգնել էր երկրում առկա կառավարման ձևից հիմնականում.

1. երիտասարդ ու համարձակ զանգվածը (պատրաստ էին ամեն զոհողության հանուն իրենց գաղափարների),

2. կրթված զանգվածը (անգլերենին և համակարգչային գիտելիքներին տիրապետող),

3. ֆինանսապես որոշակիորեն ապահովված զանգվածը (քանի որ տեղեկատվությունը տարածվում էր կամ բջջային հեռախոսից, կամ սեփական համակարգչից, իսկ համակարգչային կենտրոններից ուղարկելու դեպքում հեշտությամբ կբացահայտվեր նրանց գործունեությունը):

Բայց չէ՞ որ դա 70–միլիոնանոց Իրանը չէ, և նույնիսկ Իրանի բնակչության մեկ քառորդը այդպես չի գործում: Դա բնակչության բավականին փոքր զանգվածն էր, որը, սակայն, շատ լավ գիտի՝ ինչպես օգտագործել իր գիտելիքները և իր ճիշդ հասցնել աշխարհին: Շատ հաճախ դա լինում է նրա վերջին ճիշդ, քանի որ դրանից հետո սկսվում են հետապնդումները:

Կանաչների շարժմանն ակտիվորեն արձագանքում էին Իրանի հատկապես խոշոր քաղաքները՝ Թեհրանը, Սպահանը, Շիրազը, Մեշհեդը և այլն: Ցուցարարները վանկարկում էին՝ «Մահ բռնապետին», «Կորչի՛ բռնապետությունը» կարգախոսները:

Հունիսի 14–ի գիշերը Ահմադինեժադին հավատարիմ կիսառազմական «Բասիժ» խմբավորման անդամները հարձակվեցին Թեհրանի համալսարանի մոտ հավաքված ընդդիմադիրների վրա, գրանցվեցին առաջին բռնարարքները, և եղան երկկողմ տուժածներ: Ձերբակալվեցին առնվազն 100 բարեփոխիչներ, այդ թվում նաև Մոհամմադ Խաթամիի եղբայրը: Նրանք մեղադրվեցին ընտրությունների շուրջ հանրային խռովություն կազմակերպելու մեջ:

Հունիսի 15–ին միլիոնավոր ցուցարարներ դուրս եկան Ազատության փողոց: Մուսավիի ընտրություններից հետո առաջին անգամ հանդիպեց իր կողմնակիցների հետ: Հունիսի 15–ին աշխարհի տարբեր վայրերում՝ Փարիզում, Բեռլինում, Լոնդոնում, Հռոմում, Ամստերդամում, տեղի ունեցան ցույցեր՝ ի պաշտպանություն և համերաշխություն Իրանի ընդդիմության: Բողոքի միջոցառումները հիմնականում կազմակերպվում էին իրանցի վտարանդիների և գործող վարչակարգին ընդդիմադիր ուժերի միջոցով:

Նույն օրը գիշերը լուրջ բախում գրանցվեց Թեհրանի համալսարանի մոտ, ոստիկաններն առաջին անգամ կրակ բացեցին ցուցարարների ուղղությամբ, օգտագործեցին արցունքաբեր գազ և պլաստիկ փամփուշտներ: Մեջլիսի նախագահ Ալի Լարիջանին դատապարտեց այս բռնարարքը և պատասխանատվության ողջ մեղքը դրեց ներքին գործերի նախարարի վրա¹⁹:

Հունիսի 16-ին Պահապան խորհուրդը հայտարարեց, որ իրականացվելու է ձայների մասնակի վերահաշվարկ, բայց ընտրություններն անվավեր չեն ճանաչվելու: Միր Հուսեյն Մուսավիին չբավարարեց ձայների վերահաշվարկի որոշումը: Նա հայտարարեց, որ Սահմանադրական խորհրդի անդամների մեծամասնությունը նախագահի ջատագովներն են և չեն կարող համարվել «չեզոք գործիչներ»²⁰: Յուրեքը Իրանում շարունակվեցին: Ոստիկանները կրկին դիմեցին զենքի, ինչի արդյունքում զոհվեց շուրջ 10 քաղաքացի: Բազմաթիվ մարդկանց ձերբակալեցին, այդ թվում նաև Իրանի նախկին փոխնախագահ Մոհամմեդ Ալի Աբթահին:

Հունիսի 17-ին Իրանի ֆուտբոլի ազգային հավաքականը, որ խաղում էր Հյուսիսային Կորեայի հետ, խաղադաշտ մտավ կանաչ թևակապերով՝ ի պաշտպանություն Մուսավիի շարժման: Սա իսկապես մեծ խիզախություն էր և արդեն համազգային պոռթկման էր նմանվում: Արդեն փողոց էին դուրս գալիս նույնիսկ նրանք, ովքեր հիասթափվել էին ընտրություններից և չէին էլ մասնակցել ընտրություններին: Հունիսի 18-ին ավելի քան 100 հազար ցուցարարներ մոմավառություն կազմակերպեցին՝ ի հիշատակ ցույցերի ժամանակ զոհվածների: Հունիսի 18-ի դրությամբ Իրանում գործող իրավապաշտպանների ասոցիացիան հաստատեց մինչ այդ եղած 32 զոհերի մասին տեղեկությունը²¹, թեև պաշտոնական տվյալները էապես տարբերվում էին դրանից:

Հունիսի 19-ին հոգևոր առաջնորդը ուրբաթօրյա աղոթք կատարեց Թեհրանի համալսարանում՝ միևնույն ժամանակ կոչ անելով ընդդիմությանը հաշտվել պարտության հետ՝ նշելով, որ էական խախտումներ չեն եղել. «Իսլամական վարչակարգը երբեք չի գնացել քվեների մանիպուլյացիայի և դավաճանության:

¹⁹ Iran's 2009 Presidential Elections, Casey L. Addis, June 22, 2009, Congressional Research Service, p. 7–8.

²⁰ “В Тегеране арестован бывший вице-президент Ирана”, Известия, 16 июня 2009, <http://www.izvestia.ru/news/452804>

²¹ Iran election: contenders challenged by Supreme Leader on day of mourning, The Telegraph, 18 Jun 2009, <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/iran/5570872/Iran-election-contenders-challenged-by-Supreme-Leader-on-day-of-mourning.html>

Այս երկրի օրինական կառուցվածքը թույլ չի տալիս համատարած կեղծումներ կատարել: Եթե տարբերությունը լիներ 100,000 կամ 500,000 կամ 1 մլն, լավ, կարելի էր ասել, որ խարդախություն է գրանցվել: Բայց ինչպե՞ս կարելի է կեղծել 11 միլիոն քվե»²²: Խամենեին ուրբաթօրյա նամագին հրավիրել էր նաև Միր Հուսեյն Մուսավիին՝ կանգնելու իր կողքին ի նշան ընտրություններում պարտվելու համակերպման: Սակայն Միր Հուսեյն Մուսավին նախընտրեց իր կողմնակիցների կողքին մնալ:

Հոգևոր առաջնորդի նման կեցվածքը՝ Ահմադինեժադին միանշանակ պաշտպանելու ցանկությունը, էլ ավելի լարեց առանց այդ էլ շիկացած մթնոլորտը: Եթե մինչ այդ բոլոր վարկաբեկումներն ուղղված էին Ահմադինեժադին, ապա վերոհիշյալ ելույթից հետո ցուցարարները պատռեցին ռահբարի նկարը: Իսկ Միր Հուսեյն Մուսավին մեղադրեց Խամենեիին, որ նա «նպաստում է հանրապետական կառավարման ձևի խզմանը և չի խոչընդոտում բռնապետության հաստատմանը երկրում»²³:

Մոհամեդ Խաթամին էլ իր հերթին հանդես եկավ հայտարարությամբ, ըստ որի՝ «Եթե այս գործընթացները դառնան սովորական երևույթ, վարչակարգի հանրապետական կերպարը կվնասվի և մարդիկ կկորցնեն իրենց հավատը առ վարչակարգը»²⁴:

Աշխարհը ցնցվեց հունիսի 20-ին Իրանում իրականացվող զանգվածային ջարդերից: Կանաչների շարժման խորհրդանիշ դարձավ 26-ամյա Նեդա Ադա-Սոլթանին, որին ԻԻՀ ոստիկանը կրակեց՝ նշանակետ բռնելով հենց սիրտը: Այս տեսանյութը արագ տարածվեց ողջ աշխարհով մեկ: Հաշված վայրկյաններում Նեդայի դիակը Բասիջի ներկայացուցիչները տարան, գտան նրա բնակարանը, ստիպեցին ծնողներին հեռանալ քաղաքից:

Իրանում տիրող իրավիճակը մեծապես քննադատվեց արևմտյան երկրների կողմից, իսկ Իրանի դաշնակից երկրները կամ պահպանեցին չեզոքություն, կամ մասնակի արտահայտվեցին՝ հույս հայտնելով, որ իրավիճակը կշտկվի: Միացյալ Նահանգները արտահայտվեց նախագահի և Կոնգրեսի մակարդակով: Հունիսի 19-ին ԱՄՆ-ի Ներկայացուցիչների պալատը և հետագայում էլ Սենատը ընդունեցին օրինագիծ, որով պաշտպա-

²² Tony Karon, Iran's Supreme Leader: Ahmadinejad Won the Election, Time, June 19, 2009 <http://www.time.com/time/world/article/0,8599,1905703,00.html>

²³ В. Сажин, “Иран: Военно-политическая ситуация, Институт Ближнего Востока”, июнь-2009, <http://www.iimes.ru/rus/stat/2009/15-07-09a.htm>

²⁴ Casey L. Addis, Iran's 2009 Presidential Elections, Congressional Research Service, June 22, 2009, p. 8.

նություն էին հայտնում Իրանի այն քաղաքացիներին, ում համար կարևոր է «ազատության ընդունումը, մարդու իրավունքները, քաղաքացու ազատությունը և օրենքի գերակայությունը»²⁵:

Որոշ կայքէջեր գրեցին, որ Թեհրանի վրա անընդհատ պատվում են ուղղաթիռներ, որոնք ցուցարարների վրա լցնում են քիմիկատներ: Գործի դրվեցին նաև ջրաշիթերն ու արցունքաբեր գազը²⁶:

Հունիսի 20-ին Պահապան խորհուրդը հավաք կազմակերպեց ընտրությունների բոլոր թեկնածուների համար, որպեսզի քննարկեն ընտրությունները և դրանից հետո առաջացած խնդիրները: Սակայն Միր Հուսեյն Մուսավին հրաժարվեց մասնակցել այդ հավաքին, քանզի նրա պահանջը միայն մեկն էր՝ վերընտրություններ: Հունիսի 21-ին տարածվեցին լուրեր, թե ձերբակալվել է ԻԻՀ նախկին նախագահ Հ. Ռաֆսանջանիի ընտանիքը՝ տեղիք տալով ենթադրությունների Իրանի հոգևոր դասի միջև ճեղքի հնարավոր խորացման մասին²⁷:

Իսլամական հեղափոխությունից ի վեր Իրանի կառավարող վերնախավում այս աստիճան չէր խորացել անջրպետը, և այն գնալով ավելի էր խորանում՝ իրարից հեռացնելով միջին ու մանր պաշտոնյաներին, հոգևորականներին: Ահմադինեժադի նկատմամբ անվստահություն ցուցաբերեցին նաև մի շարք խորհրդարանականներ: 290 խորհրդարանականներից առնվազն 100-ը չմասնակցեցին Ահմադինեժադի կողմից վերընտրվելու կապակցությամբ կազմակերպված խնջույքին, չմասնակցեցին նաև Մեջլիսի նախագահ Ալի Լարիջանին և այլ պաշտոնյաներ²⁸:

Հունիսի վերջին Թեհրանի փողոցներում ցուցարարների թիվը նկատելիորեն նվազեց, սակայն չենք կարող ասել նաև, որ կրքերը հանդարտվել էին: Հուլիսի 1-ին Իրանի կառավարությունը փակել էր հակակառավարական հոգվածներ տպագրող Մեհդի Քարուբին պատկանող «Etemed Melli» թերթը: Սկսվել էր ձերբակալությունների, հետապնդումների մի ամբողջ շարք: Ձերբակալվածների ու մահացածների թվաքանակի մասին տվյալները

²⁵ CNN Politics, U.S. House votes overwhelmingly for Iranian resolution, June 19, 2009, http://articles.cnn.com/2009-06-19/politics/iran.us.congress_1_president-mahmoud-ahmadinejad-iranian-sen-john-mccain?_s=PM:POLITICS

²⁶ Тегеран: над городом кружит вертолет, обливающий демонстрантов химикатами, http://newsru.co.il/mideast/20jun2009/helicopt_709.html

²⁷ Iran's 2009 Presidential Elections, Casey L. Addis, Congressional Research Service, June 22, 2009, p. 1.

²⁸ В. Сажин, Иран: Военно-политическая ситуация, Институт Ближнего Востока, июнь-2009, <http://www.iimes.ru/rus/stat/2009/15-07-09a.htm>

տարբեր են և իրարամերժ: Ըստ իրանական կառավարության՝ հուլիսի 1-ի տվյալներով գրանցվել է 27 զոհ, 627 մարդ ձերբակալվել է²⁹: *iranhumanrights.org*-ը իր կայքէջում տեղադրել է ձերբակալվածների և մահացածների իրենց ցուցակը. ձերբակալվել են 242-ը, որոնցից 121-ը քաղաքական գործիչ էր, 25-ը՝ լրագրող, 9-ը՝ պրոֆեսոր, 87-ը՝ ուսանող: Մահացածների թիվը, ըստ աղբյուրի, 30-ն է, 6-քաղաքացի ձերբակալվել է, և ոչ մի տեղեկություն չկա նրանց ճակատագրի մասին³⁰:

Հուլիսի 10-ին Թեհրանի գլխավոր դատախազը հայտնեց, որ ձերբակալվել է 2500 քաղաքացի, որոնցից 500-ն այդ պահի դրությամբ դեռ բանտում է:

Հուլիսի 30-ին Իրանի ընդդիմության ղեկավար Միր Հուսեյն Մուսավին այցելեց Թեհրանի գերեզմանատուն, որպեսզի հարգանքի տուրք մատուցի հունիսյան բախումների ժամանակ զոհվածներին: Չարտոնված հավաքին մասնակցեց ավելի քան 500 մարդ: Կարճ ժամանակ անց ոստիկանությունը ստիպեց ցրվել հավաքվածներին: Մուսավիի կողմնակիցների մի զանգված էլ հավաքվել էր Թեհրանի կենտրոնում, որի ժամանակ տեղի ունեցան անկարգություններ:

Օգոստոսի 3-ին Թեհրանի հեղափոխական դատարանի առջև կանգնեցին մոտ 100 ցուցարարներ, ովքեր մասնակցել էին հունիսի 12-ի նախագահական ընտրություններից հետո տեղի ունեցած ցույցերին:

2009 թ. դեկտեմբերի 27-ին՝ Աշուրայի սգո օրը, Իրանի ընդդիմությունը շարունակեց հակակառավարական ցույցը: Թեհրանում տեղի ունեցած ցույցի ժամանակ զոհվեց 15 հոգուց ավելի մարդ, այդ թվում՝ Միր Հուսեյն Մուսավիի 35-ամյա զարմիկը, 300-ը ձերբակալվեցին:

Ներքին հուզումները չդադարեցին ողջ 2009 թվականի ընթացքում, մահապատիժները պարբերական բնույթ կրեցին, միջազգային ճնշումներն ավելի ուժեղացան Իրանի նկատմամբ:

2009 թ. վերջին և առավելապես 2010 թ. Իրանի ներքաղաքական կյանքում նկատվեց ևս մի երևույթ, որը մեծ ուշադրություն է պահանջում. լուրջ տարածայնություններ սկսվեցին հոգևոր վերնախավի և զործող կառավարության միջև՝ Մահմուդ Ահմադինեժադի գլխավորությամբ: Վերջին մեկ տարում այդ լարվածությունն այնքան խորացավ, որ կողմերն սկսեցին բացահայտ

²⁹ Iran's 2009 Presidential Elections, Casey L. Addis, Congressional Research Service, July 6, 2009, p. 8.

³⁰ Killed and Detained Since, 12 June, <http://www.iranhumanrights.org/2009/06/list/>

քայլեր իրականացնել իրար դեմ, ինչն էլ արձանագրվեց ՁԼՄ-ների կողմից: Նախագահը, փորձելով մեծացնել իր լիազորությունները, սկսեց պաշտոնանկ անել այն նախարարներին, որոնց սատարում էր հոգևոր առաջնորդը: Կարելի է փաստել, որ Իրանի նախագահ Մահմուդ Ահմադինեժադը փորձեց մեծացնել իր լիազորությունները՝ ստվերելով հոգևոր առաջնորդին: Իսկ սա լուրջ խնդիր է, քանզի Իրանի Իսլամական Հանրապետության գերագույն իշխանությունը պատկանում է հոգևոր առաջնորդին, այս դեպքում՝ Ալի Խամենեին, իսկ ստվերել այդ պաշտոնը նշանակում է հավակնել արդեն համակարգային փոփոխությունների:

ԻԻՀ նախագահի և հոգևոր առաջնորդի միջև առաջին լարվածությունը նկատվեց 2009 թ. հուլիսին, երբ Ալի Խամենեին պաշտոնից հեռացրեց փոխնախագահ Էսֆանդիար Ռահիմ Մաշային, ով, ՁԼՄ-ների հավաստմամբ, Ահմադինեժադի խնամին է: Չհամաձայնվելով հոգևոր առաջնորդի որոշման հետ՝ նախագահը վերջինիս նշանակեց իր աշխատակազմի ղեկավար³¹:

Հաջորդ լարվածությունը գրանցվեց այն ժամանակ, երբ ԻԻՀ նախագահը, առանց հոգևոր առաջնորդի հետ քննարկելու, պաշտոնից ազատեց արտգործնախարար Մանուչեհր Մոթաքիին, ով այդ պահին աշխատանքային այցով գտնվում էր Սենեգալում և տեղյակ չէր նախագահի նման որոշման մասին: Նշենք, որ ԻԻՀ-ում արտաքին գործերի նախարարին, հետախուզության նախարարին և արդարադատության նախարարին նշանակելու և պաշտոնից ազատելու իրավունք ունի հոգևոր առաջնորդը:

Հարաբերությունների լարվածության նոր պատճառ դարձավ 2011 թ. ապրիլի 17-ին նախագահի պահանջած հրաժարականը հետախուզության նախարար Հեյդար Մուլեհից, իսկ վերջինս, վայելելով հոգևոր առաջնորդի հովանավորչությունը, վերականգնվեց իր զբաղեցրած պաշտոնում³²: Այս հանգամանքը խիստ վիրավորեց նախագահին, և նա գրեթե 11 օր չհայտնվեց նախագահական պալատում և հետաձգեց պաշտոնական հանդիպումները: Ի պատասխան նախագահի դեմարշին՝ Մեջլիսում իրականացվեց ստորագրահավաք՝ նախագահ Մահմուդ Ահմադինեժադին պաշտոնանկ անելու համար. ակնհայտ էր, որ դա իրականացվում էր հոգևոր դասի հրահանգով:

Հասկանալով, որ իր գլխին կախվել է դամոկլյան սուրը՝ մայիսի 1-ին նախագահը հայտնվեց իր աշխատասենյակում և փորձեց

³¹ BBC, By James Reynolds, Analysis: Row between Iranian leaders comes to a head, 7 May, 2011, <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-13312907>

³² Նույն տեղում:

շտկել ստեղծված իրավիճակը: Նա անգամ հանդես եկավ հայտարարությամբ, ըստ որի՝ ոչ մի խնդիր չի կարող ստվերել իր և հոգևոր առաջնորդի միջև եղած սերտ կապը³³:

Հատկանշական է, որ անգամ Մահմուդ Ահմադինեժադի հոգևոր ուսուցիչ Յազդին, ով այս տարիների ընթացքում միշտ նրա կողքին է եղել, ևս քննադատեց նախագահի գործելաճը և որակեց այն որպես անտրամաբանական: Նա հայտարարեց, որ նախագահը ընկած է Ռահիմ Մաշայիի ազդեցության տակ³⁴, ում Ահմադինեժադը պատրաստում էր 2013 թ. նախագահական ընտրություններին: Դա պարզ դարձավ, քանի որ Ռահիմ Մաշային ամենուրեք ուղեկցում էր Ահմադինեժադին, իսկ նախագահին էլ ակտիվորեն իրականացնում էր նրա PR-ը: Պահպանողականները լուրջ կասկածներ ունեն, որ Մաշային փորձելու է փոխել երկրում գործող կառավարման համակարգը: Ըստ էության, Մաշային արժանացել է նման վերաբերմունքի իր տեսակետների հետ կապված. նա գտնում է, որ երկիրը պետք է կառավարվի ազգայնական մոտեցմամբ և դեմ է արտահայտվել հոգևորականության ղեկավարման ներկա մոդելին:

Արդյունքում հոգևոր առաջնորդի ճնշմանն ընկրկելով՝ նախագահին իր աշխատակազմի ղեկավարին՝ Ռահիմ Մաշայիին, ազատեց պաշտոնից:

Օրեր անց ուշագրավ տեղեկատվություն տարածեց «Առաջին լրատվական» գործակալությունը՝ հղում տալով իրանական *Mehr* գործակալությանը, ըստ որի՝ Իրանի նախագահ Մահմուդ Ահմադինեժադը երկրի առաջնորդ այաթոլլահ Խամենեյին հատկացվող ֆինանսները կապված Ղոմ քաղաքի այցելությունների ու հատկացումների հետ, չի ներառել երկրի տարեկան բյուջեում³⁵: Սա արդեն մարտահրավեր էր կղերականությանն ընդհանրապես:

Բնականաբար ոչ հոգևոր առաջնորդը, ոչ էլ ընդհանրապես հոգևոր դասը չեն պատրաստվում հանդուրժել ստեղծված իրավիճակը ու զիջել իրենց դիրքերը:

Ուշագրավ մի դեպք ևս արձանագրվեց այդ օրերին. մայիսի

³³ BBC, “Iran leader Ahmadinejad returns to work after ‘boycott’”, 1 May 2011, <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-13254010>

³⁴ The Telegraph, By Richard Spencer, Mahmoud Ahmadinejad ‘under a spell’, Ayatollah Misbah Yazdi says , 15 May 2011, <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/iran/8514929/Mahmoud-Ahmadinejad-under-a-spell-Ayatollah-Misbah-Yazdi-says.html>

³⁵ Ահմադինեժադը առաջնորդին հատկացվող ֆինանսները չի ներառել երկրի բյուջեում, «Առաջին լրատվական», 31. 05. 2011, http://www.1in.am/arm/regional_iran_21455.html

15-ին ԻԻՀ նախագահը պաշտոնից ազատեց նավթարդյունաբերության նախարար Սեյեդ Մասուդ Միր Քազեմիին, իսկ հաջորդ օրն ինքն իրեն նշանակեց նավթարդյունաբերության նախարարի ժամանակավոր պատասխանատու:

«Լոս Անջելես Թայմսը», հղում տալով «FARS news» գործակալությանը նշում է, որ Իրանի սահմանադրության Պահապան խորհուրդն անօրինական է համարել նախագահի վերոհիշյալ որոշումը և մերժել նրա հայցը³⁶: Ի դեպ, այդ խորհուրդը բաղկացած է 12 անդամից, որոնցից 6-ը նշանակվում է հոգևոր առաջնորդի, իսկ մյուսները՝ խորհրդարանի կողմից:

Շուտով համաշխարհային ՋԼՄ-ներն արձանագրեցին, որ Իրանում հետապնդվել և ձերբակալվել են նախագահ Մահմուդ Ահմադինեժադի 25 կողմնակից՝ մեղադրվելով մոգության և ջին կանչելու մեջ³⁷: Ի դեպ, Ղուրանում ասվում է, որ մարդիկ պետք է խուսափեն ջիններից և չպետք է երկրպագեն նրանց: Ջիների հետ համագործակցելու կասկածի դեպքում անգամ ցանկացած իրանցի կհայտնվի բանտում:

Ըստ «MIGnews»-ի՝ հունիսի 3-ին Իրանի Իսլամական հեղափոխության Պահապան խորհրդի հրամանատար Մոհամմադ Ալի Ջաֆարին դիմել է հոգևոր առաջնորդին, որպեսզի վերջինս թույլ տա ձերբակալել ԻԻՀ նախագահ Մահմուդ Ահմադինեժադին: Ինչպես հավաստիացնում է գործակալությունը, հրամանատարի հայցը եղել է ձերբակալել բոլոր նրանց, ովքեր մասնակից են եղել Խամենեիի տապալման փորձին: Հոգևոր առաջնորդը թույլ է տվել ձերբակալել բոլորին՝ բացի նախագահից³⁸:

Հունիսի 7-ին, «Ֆրանս Պրես» գործակալության համաձայն, ձերբակալվեց Էսֆանդիար Ռահիմ Մաշային՝ մոգության մեջ ներքաշված լինելու մեղադրանքով: Իրանի հոգևոր դասն, այսպիսով, նախագգույացրեց նախագահին, որ եթե նա չվերանայի իր որդեգրած քաղաքական կուրսը, նրանք կդիմեն առավել կոշտ միջոցների: Այս անգամ արդեն նախագահը ոչինչ չձեռնարկեց՝ օգնելու իր համախոհին:

³⁶ Los Angeles Times, IRAN: Constitutional watchdog rejects Ahmadinejad's bid as caretaker oil minister, May 20, 2011, <http://latimesblogs.latimes.com/babylonbeyond/2011/05/iran-constitutional-watchdog-rejects-ahmadinejads-bid-as-caretaker-oil-minister.html>, <http://www.farsnews.com/newstext.php?nn=9002300170>

³⁷ The Guardian, Ahmadinejad allies charged with sorcery, 5 May 2011, <http://www.guardian.co.uk/world/2011/may/05/ahmadinejad-allies-charged-with-sorcery>

³⁸ Ахмадинеджад может закончить карьеру на виселице, MIGnews, 03.06 http://www.mignews.com/news/society/world/030611_32819_21470.html

ԶԼՄ-ների տեղեկացմամբ՝ դեռևս մայիսի սկզբներին ձերբակալվեցին նախագահի մի շարք կողմնակիցներ՝ այդպիսով լուրջ հարված հասցնելով նրա գործունեությանը: Հատկանշական է, որ նրանց գրեթե բոլորին ձերբակալեցին մոգության և ջին կանչելու մեղադրանքով:

Հունիսին Իրանի Մեջլիսի 15 պատգամավոր մասնակցեցին ԻԻՀ արտգործնախարար Ալի Աքբար Սալեհիին պաշտոնանկ անելու նպատակով կազմակերպված ստորագրահավաքին. ի դեպ, անգամ 10 ստորագրության դեպքում էլ նա պաշտոնանկ կարվեր: Պատճառը մեկն էր. նա արտաքին գործերի նախարարության ֆինանսական հարցերով փոխնախարար էր նշանակել Մոհամմադ Շարիֆ Մալեքզադեին, որին կասկածում են կոռուպցիայի և ԻԻՀ մի շարք օրենքների խախտման մեջ: Ծագած խնդիրը արագ լուծելու համար պաշտոնից հեռացվեց փոխարտգործնախարարը, իսկ հունիսի 23-ին «FARS news» գործակալությունը տեղեկություն տարածեց, ըստ որի՝ ձերբակալվել է փոխարտգործնախարար Մոհամմադ Շարիֆ Մալեքզադեն, ով ևս նախագահի մտերիմ կողմնակիցներից էր: Իսկ նախագահին պաշտոնանկ անելու հարցը կրկին դարձավ Մեջլիսում քննարկման առարկա:

Այս ամենով հանդերձ՝ Իրանի հոգևոր էլիտային այս պահին ձեռնտու է ստատուս քվոյի պահպանումը, քանզի չեն կարող վստահ լինել, որ փոփոխությունների դեպքում այն չի դառնա համակարգային կամ չի կրկնվի «արաբական գարնան» սցենարն Իրանում: Միևնույն ժամանակ Իրանում 2012 թ. նախատեսվում են խորհրդարանական, իսկ 2013 թ.՝ նախագահական ընտրություններ, և նրանք կարող են ծագած խնդիրները լուծել այլ հարթությունում:

Հունիսի 29-ին «Ֆրանս Պրես» գործակալությունը տեղեկատվություն տարածեց, ըստ որի՝ նախագահին, ի վերջո, անդրադարձավ իր կողմնակիցների ձերբակալությունների ալիքին և հայտարարեց. «Այս գործընթացն ունի քաղաքական մոտիվացիա: Պարզ է, որ ցանկանում են կառավարության վրա ճնշում գործադրել: Նախարարների կաբինետը սահմանագիծն է, և եթե նրան ձեռք տան, իմ պարտքն է պաշտպանել նրանց,— հայտարարել է Ահմադինեժադը,— ...բայց եթե իմ գործընկերները մեղադրվում են, ապա ես օրինական իրավունք ունեմ նրանց կողքին կանգնելու և պաշտպանելու նրանց»³⁹:

³⁹ Ахмадинежад потребовал прекратить аресты своих соратников, 29. 06. 2011, <http://lenta.ru/news/2011/06/29/stoparrests/>

Անկախ վերոհիշյալ հայտարարությունից, որը ըստ իս «դեմք պահելու» քաղաքականություն է, Ահմադինեժադն այլևս չի կարող ունենալ այն ազատությունները, որ մինչ այդ ուներ և մինչև 2013 թ. մնալով նախագահի պաշտոնում՝ կհամագործակցի հոգևոր դասի հետ, այլապես կարժանանա Աբդուլհասան Բանիսադրի ճակատագրին, ում նախագահի պաշտոնից հեռացրին դեռևս 1981 թ.:

Այսօր արդեն ակտիվորեն տարածվում է մի տեղեկատվություն, ըստ որի՝ Իրանի հոգևոր առաջնորդը նախատեսում է երկրի կառավարության կառուցվածքային փոփոխություն իրականացնել, այն է՝ կրկին վերականգնել վարչապետի պաշտոնը երկրում և նվազեցնել, իսկ հետո էլ, հնարավոր է, ընդհանրապես հանել նախագահի ինստիտուտը:

Իրանի միջուկային ծրագիրը և Իրանի նկատմամբ ՄԱԿ-ի ԱԽ-ի բանաձևերի ընդունումը

Իրանի նկատմամբ միջազգային հանրության ճնշումները տարեցտարի ավելի սաստկանում են: ՄԱԿ անվտանգության խորհուրդը 2010 թ. ընդունեց ևս մեկ պատժամիջոց, որն ուղղված էր Իրանի միջուկային ոլորտում իրականացրած աշխատանքների դեմ:

Հատկանշական է, որ Իրանի միջուկային ծրագիրն սկսվել է դեռևս 1950-ական թվականներից: 1970-ականներին պաշտոնական Թեհրանը երկրի էներգետիկ կարողությունների բազմազանեցման մասին որոշում ընդունեց: Այդ գործում, որքան էլ տարօրինակ է, Իրանին օգնեցին հենց արևմտյան տերությունները: Հիշեցման կարգով նշենք, որ դրա հիմքը դրվել է դեռևս 1978 թ. օգոստոսին, երբ ԱՄՆ-ի և Իրանի միջև ստորագրվեց համաձայնագիր, ըստ որի՝ ԱՄՆ-ն պարտավորվում էր կառուցել ատոմային էներգետիկ 8 կառույց:

Հայտնի է, որ 1978-79 թթ. Իսլամական հեղափոխությունից հետո Իսլամական Հանրապետության ղեկավարները հայտարարեցին, որ չեն ցանկանում որևէ կապ ունենալ Արևմուտքի հետ՝ խզելով վերջինիս հետ բոլոր տեսակի հարաբերությունները, այդ թվում՝ միջուկային ոլորտին առնչվող: Սակայն արդարության համար պետք է ասել, որ Իրանը մինչ հեղափոխությունն ընդգրկվել էր Միջուկային զենքի չտարածման պայմանագրի մեջ, որով նա հայտարարում էր և մինչ օրս էլ հայտարարում է, որ ինքը հավատարիմ է մնում Միջուկային զենքի չտարածման ծրագրին, և իր

միջուկային ծրագիրն իրականացվում է միայն «Խաղաղ ատոմ» ծրագրի շրջանակներում: Այսինքն՝ Իրանն իրավունք ունի խաղաղ նպատակներով զարգացնելու իր միջուկային ծրագիրը և ուրանի հարստացումից կատանա էլեկտրաէներգիա կամ կօգտագործի բժշկության մեջ, որի իրավունքն ունեն ՄԱԿ-ի անդամ բոլոր երկրները:

Սակայն ամբողջ խնդիրն այն է, որ արևմտյան երկրները թերահավատությամբ են վերաբերվում Իրանի բարձրաստիճան պաշտոնյաների ելույթներին և նշում են, որ Իրանի միջուկային ծրագիրը միայն «Խաղաղ ատոմ» ծրագրի շրջանակներում չի իրականացվում:

Արդյունքում, 2006 թ. հուլիսի 31-ին ՄԱԿ-ի Անվտանգության խորհրդի 5500-րդ նստաշրջանի ժամանակ ընդունվեց առաջին թիվ 1696 բանաձևն ընդդեմ Իրանի, որը շատ ավելի մեղմ էր, քան 2010 թվականինը⁴⁰:

Ախ-ի Իրանի միջուկային ծրագրի վերաբերյալ ԱԷՄԳ-ն հայտարարեց. «Երեք տարվա աշխատանքներից հետո չենք կարող երաշխավորել, որ Իրանում չկան չհայտարարագրված միջուկային նյութեր, և որ Իրանը դադարեցրել է ուրանի հարստացման աշխատանքները»:

Հարկ է նշել, որ վերոհիշյալ բանաձևը բավական մեղմ էր շարադրված: Կոչ էր արվում Իրանին անհապաղ դադարեցնելու ուրանի հարստացման աշխատանքները, ամբողջական տեղեկատվություն տրամադրել ԱԷՄԳ-ի աշխատակիցներին, ինչը կնպաստեր Իրանի նկատմամբ վստահության բարձրացմանը⁴¹:

2006 թ. դեկտեմբերին ՄԱԿ-ի Ախ-ում կրկին քննարկման դրվեց Իրանի միջուկային ծրագրի հարցը, որի ժամանակ ԱԷՄԳ-ի ներկայացուցիչը զեկուցեց, որ Իրանը չի իրականացրել թիվ 1696 բանաձևի պահանջները և, որ ամենակարևորն է, չի դադարեցրել ուրանի հարստացման աշխատանքները, ինչն, անշուշտ, կնպաստեր վստահության մակարդակի բարձրացմանը: Այդ զեկույցի և մի շարք այլ ուսումնասիրությունների ու քննար-

⁴⁰ United Nations, Security Council SC/8792, Security Council 5500th Meeting (AM), Security Council Demands Iran Suspend Uranium Enrichment by 31 August or face possible economic, diplomatic sanctions, 31 July 2006 <http://www.un.org/News/Press/docs/2006/sc8792.doc.htm>

⁴¹ United Nations, Security Council SC/8792, Security Council 5500th Meeting (AM), Security Council Demands Iran Suspend Uranium Enrichment by 31 August or face possible economic, diplomatic sanctions, 31 July 2006 <http://www.un.org/News/Press/docs/2006/sc8792.doc.htm>

կումների արդյունքում դեկտեմբերի 23-ին ՄԱԿ-ի ԱԽ-ն ընդունեց թիվ 1737 բանաձևը⁴²:

Շուտով պարզ դարձավ, որ Իրանը չի իրականացնում բանաձևերը, որն էլ ավելի լարեց մթնոլորտը: 2007 թ. փետրվարի 23-ին ԱԷՄԳ-ի տնօրեն Մոհամմեդ էլ-Բարադեյը ՄԱԿ-ի ԱԽ-ին զեկուցեց, որ Իրանը ոչ միայն չի դադարեցրել ուրանի հարստացման հետազոտական աշխատանքները, այլև փորձում է մեծացնել Նաթանզի ընդերկրյա համալիրի հզորությունը, որտեղ տեղակայված են ուրանի հարստացման համար նախատեսվող՝ գազի ցենտրիֆուգների կասկադներ: Միևնույն ժամանակ շարունակվում են Արաքում գտնվող ծանր ջրի ռեակտորի կառուցման շուրջ տարվող աշխատանքները:

Հաշվի առնելով ԱԷՄԳ-ի տնօրենի զեկույցը՝ 2007 թ. մարտի 24-ին՝ ՄԱԿ-ի ԱԽ-ի 5647-րդ նիստի ժամանակ, կրկին օրակարգ մտավ Իրանի միջուկային ծրագրի հարցը: Ընդունվեց ևս մեկ՝ թիվ 1747 բանաձևը: Հարկ է նշել, որ այս բանաձևն էապես տարբերվում էր մյուսներից, քանզի, մեր կարծիքով, այստեղ առավել սուր էին դրված հարցադրումները, միևնույն ժամանակ արդեն բացահայտորեն խոսվում էր Իրանի նկատմամբ պատժամիջոցների ավելացման մասին⁴³:

Բանաձևն իրականացնելու դեպքում ապագայում խոստանում էին համագործակցել Իրանի հետ, օժանդակել թեթև ջրի նոր ռեակտորների կառուցման աշխատանքներին, ինչպես նաև կոմերցիոն հիմքով և ԱԷՄԳ-ի վերահսկողության ներքո ստեղծել հինգ տարվա համար նախատեսված միջուկային վառելանյութի պահեստային պաշարներ: Բացի այդ՝ խոստանում էին նպաստել Իրանում ուղղակի ներդրումների մեծացմանը, նրա ինտեգրմանը միջազգային տնտեսական կառույցներին, շուկաներին, ինչպես նաև Համաշխարհային առևտրի կազմակերպությանը: Բանաձևի համար նախատեսված 90 օրվա ընթացքում Իրանը ոչ մի քայլ չկատարեց վերոհիշյալ բանաձևի կետերն իրականացնելու ուղղությամբ:

2008 թ. Իրանի նկատմամբ ընդունվեց հերթական՝ 1803-րդ

⁴² United Nations, SC/8928, Security Council 5612th Meeting (AM), Security Council Imposes Sanctions on Iran for Failure to Halt Uranium Enrichment, Unanimously Adopting Resolution 1737 (2006) <http://www.un.org/News/Press/docs/2006/sc8928.doc.htm>

⁴³ United Nations, SC/8980, Security Council 5647th, Security Council Toughens Sanctions against Iran, Adds Arms Embargo, with unanimous adoption of resolution 1747 (2007), 24 March 2007 <http://www.un.org/News/Press/docs/2007/sc8980.doc.htm>

բանաձևը, որտեղ ՄԱԿ–ի անդամ բոլոր երկրներին կոչ էր արվում հետևելու ՄԱԿ–ի բանաձևերի իրականացմանը և Իրանի հետ համագործակցության ժամանակ պահպանելու դրանք:

Բանաձևում նշված էր, որ Իրանը պարտավոր է իրականացնել նաև նախորդ բանաձևերը, և ՄԱԿ–ին անդամակից երկրները ևս, համաձայն նախորդ բանաձևերի, չպետք է իրենց տարածքը տրամադրեն այն ֆիզիկական անձանց, որոնց անունները գրված են եղել նախորդ բանաձևերում, ովքեր, ըստ ԱԷՄԳ–ի, անմիջական կապ ունեն Իրանի միջուկային ծրագրերին: 1803–րդ բանաձևում Իրանական Մեյլի և Սադերչաթ բանկերի և արտասահմանում գտնվող նրանց մասնաճյուղերի հետ չհամագործակցելու կոչ էր արվում, որպեսզի խուսափեն միջուկային գործունեության տարածմանը կամ միջուկային զենքի փոխադրման սարքերի մշակմանը նպաստելուց, ինչպես և նշվում է 1737 բանաձևում (2006)⁴⁴:

2008 թ. մայիսի 5–ին Ռուսաստանի նախագահի կողմից ստորագրվեց հրաման «ՄԱԿ–ի Անվտանգության խորհրդի 2008 թ. մարտի 3–ի 1803 բանաձևի իրականացման մասին», որտեղ զետեղվել էին ֆիզիկական անձանց անուններ, որոնց մուտքը Ռուսաստանի Դաշնություն արգելվում էր, նույնիսկ եթե Ռուսաստանը լինելու էր տարանցիկ երկիր⁴⁵:

Սակայն 2008 թ. ընդունված բանաձևը ևս նպատակին չձառայեց՝ կրկնելով նախորդ բանաձևերի ճակատագիրը: ԱՄՆ–ն, Ֆրանսիան, Անգլիան գտնում էին, որ պետք է ավելի կոշտ վերաբերմունք ցույց տալ Իրանի որդեգրած քաղաքականությանը, սակայն դրան դեմ էին հանդես գալիս Ռուսաստանը և Չինաստանը:

2010 թ. մայիսի 17–ին Իրանը կարծես թե ընդառաջ գնաց ԱԷՄԳ–ին և պայմանագիր ստորագրեց Թուրքիայի և Բրազիլիայի հետ, որի համաձայն՝ կարծես թե թափանցիկ էր դառնում Իրանի միջուկային ծրագիրը: Ըստ պայմանագրի՝ Իրանը պետք է 3,5% հարստացված ուրանը տրամադրեր Թուրքիային և Բրազիլիային, որոնց միջոցով այն կվերահարստացվի և 20% հարստացված վիճակում կվերադարձվի Իրանին (նախնական տարբերակով Իրանը պետք է ուրանը տրամադրեր Ռուսաստանին և Ֆրանսիային, սակայն հետագայում այդ միջնորդությունից հրա-

⁴⁴ Организация Объединенных Наций , S/RES/1803 (2008), Совет Безопасности, Distr.: General 3 March 2008 , Резолюция 1803 (2008), принятая Советом Безопасности на его 5848–м заседании 3 марта 2008 года <http://www.un.org/russian/document/scresol/res2008/res1803.htm>

⁴⁵ В. Сажин, Санкции в отношении Исламской Республики Иран, Институт Ближнего Востока <http://www.iimes.ru/rus/stat/2010/04-03-10b.htm>

ժարվեց): Այդ պայմանագրի համաձայն՝ Իրանը Թուրքիային տալու էր 1200 կգ ցածր հարստացված ուրան, ստանալու էր 120 կգ բարձր հարստացված ուրան: Կարծես թե Իրանը կատարում էր ԱԷՄԳ-ի պահանջները: Սակայն այդ համաձայնագիրը չգոհացրեց ո՛չ եվրոպական երկրներին, ո՛չ էլ Միացյալ Նահանգներին:

Հարկ է նշել, որ Իրանը, Թուրքիան և Բրազիլիան իսկապես բավական ակտիվ աշխատանքներ էին տարել, որի արդյունքում կնքվել էր վերոհիշյալ պայմանագիրը: Այս պայմանագրի գործունեությունը ձեռնտու էր բոլոր երկրներին: Դրանով Թուրքիան ձգտում էր տարածաշրջանում առաջնորդի դեր ստանձնելու, Բրազիլիան՝ մասնակցելու Մերձավոր և Միջին Արևելքի գործընթացներին: Թուրքիան և Բրազիլիան ցանկանում էին իրենց վրա վերցնել մի լիազորություն, որ իրենք կարող են լուծել այնպիսի խնդիր, որը երկար տարիներ չեն կարողացել լուծել եվրոպական երկրներն ու Միացյալ Նահանգները:

Ի դեպ, պետք է նշել, որ այդ պահին թե՛ Թուրքիան, թե՛ Բրազիլիան ՄԱԿ-ի Անվտանգության խորհրդի ներկայացուցիչներ էին: Կարծում ենք, որ երկրների ընտրությունը մեծապես կապված էր հենց դրա հետ: Իրանն ակնկալում էր, որ երկու երկրները կարող էին անվտանգության խորհրդում Իրանի դեմ նոր բանաձևի ընդունման ժամանակ փաստել, որ իրենք գործընթացի մեջ են: Ասել է թե՛ բանաձևի կիրառումը կոժվարացներ Թուրքիայի և Բրազիլիայի աշխատանքը: Սակայն Իրանի հաշվարկները չիրականացան. պատճառն այն էր, որ ո՛չ Միացյալ Նահանգները, ո՛չ էլ եվրոպական երկրները չվստահեցին այդ պայմանագրին:

Արևմուտքի համար վերոհիշյալ համաձայնագիրը նաև թափանցիկ չէր: Պարզ չէր՝ այս համաձայնագիրը շարունակական է լինելու, թե միանգամյա խնդիր է լուծելու: Ո՛չ Թուրքիան, ո՛չ Բրազիլիան չէին երաշխավորում, որ 20% հարստացված ուրանը Իրանն օգտագործելու է միայն խաղաղ նպատակներով: Այստեղ տեղին է հիշել ԱՄՆ պետքարտուղար Հիլարի Քլինթոնի խոսքերը, երբ նա ասում էր, որ Իրանը փորձում է «իրենց քթից բռնած ման տալ» և ժամանակ շահել նման գործընթացներով, ինչն անհանդուրժելի է:

Դեռևս 2009 թ. Իրանը բանակցություններ էր վարում Ռուսաստանի հետ. Իրանը 1200 կգ ցածր հարստացված ուրանը պիտի տրամադրեր Ռուսաստանին, որից հետո՝ Ֆրանսիային, այնուհետև վերահարստացված վիճակում այն պետք է վերադառնար Իրան, ինչը կազմում էր այն ժամանակվա Իրանի միջուկային

հունքի 2/3-ը: Այսօր դա կազմում է Իրանի ուրանի ուղիղ կեսը: Փաստորեն, Իրանն իր ուրանի կեսը տալու էր Թուրքիային, իսկ կեսը պահելու էր: Ուստի ԱԷՄԳ-ի ներկայացուցիչները խիստ կասկածում էին՝ արդյո՞ք Իրանը իր տարածքում պահվող ուրանը չէր փորձելու ինքնուրույն հարստացնել, իսկ Թուրքիային տված ուրանը ժամանակ շահելու համար չէր լինելու:

Չարձանագրելով տեղաշարժ նախորդ բանաձևերի ընդունման համատեքստում՝ 2010 թ. Իրանի հարցը կրկին դարձավ ՄԱԿ-ի Անվտանգության խորհրդի օրակարգային կետ: Հունիսի 9-ին ՄԱԿ-ի ԱԿ-ն ընդունեց բանաձև, որի մեջ առավել կոշտություն նկատվեց. Իրանի տարածք մտնող յուրաքանչյուր նավ, ինքնաթիռ կամ որևէ այլ փոխադրամիջոց կասկածի դեպքում կարող է ստուգվել: Բացի այդ, այս բանաձևի 29-րդ կետի համաձայն, ստեղծվելու է ութ հոգուց բաղկացած մասնագետների խումբ, որը պիտի հետազոտի այս ամենը և զեկույց ներկայացնի ԱԷՄԳ-ին: Այս բանաձևի մեջ են ընդգրկվում բոլոր այն բանաձևերի դրույթները (2006 թ. N 1696, N 1737, 2007 N 1747, 2008 N 1803), որոնք ժամանակին Իրանը չի իրականացրել⁴⁶:

Հարկ է նշել, որ բանաձևի ընդունման հարցի շուրջ բավական բուռն բանավեճեր ծավալվեցին: Իրանի համար այս անգամ ևս անգնահատելի էր Ռուսաստանի և Չինաստանի դերը ՄԱԿ-ի Անվտանգության խորհրդում: ԱՄՆ նախագահ Բարաք Օբաման ցանկանում էր այս բանաձևի մեջ մի կետ մտցնել, որի համաձայն՝ Իրանի նկատմամբ պատժամիջոցներ կկիրառվեին նաև նավթարդյունաբերության ոլորտում: Այսինքն՝ պետք է սահմանափակելին Իրանից նավթ և գազ գնելը, իսկ Իրանի բյուջեն մեծապես գոյանում է հենց նավթից և գազից: Այս դեպքում շատ մեծ հարված կլիներ Իրանի տնտեսությանը: Բայց դա արգելեց հենց Չինաստանը այն պարզ պատճառով, որ Չինաստանն Իրանի հետ ունի նավթի ու գազի պայմանագրեր: Եթե այդ կետը մտցվեր բանաձևի մեջ, ապա դա հարվածելու էր նաև Չինաստանի տնտեսությանը:

Բանաձևի մյուս կետերի համաձայն՝ աշխարհի ոչ մի երկիր իրավունք չունի Իրանին վաճառելու հարձակողական տիպի զենք (տանկ, հրթիռ, ռազմական ուղղաթիռ, ինքնաթիռ և այլն): Բայց այստեղ կա մի կետ, որի համաձայն՝ Ռուսաստանն իրա-

⁴⁶ UN, Security Council SC/9948, Security Council 6335th Meeting* (AM), 9 June 2010, Security Council Imposes Additional Sanctions on Iran, Voting 12 in Favour to 2 Against, with 1 Abstention <http://www.un.org/News/Press/docs/2010/sc9948.doc.htm>

վունք ունի Իրանին վաճառելու C-300 հրթիռներ, որոնք, ինչպես հայտարարվում են, պաշտպանողական հրթիռներ են: Այսինքն՝ այստեղ էլ Ռուսաստանի շահը պահպանվեց, թեև Ռուսաստանը դեռ հապաղում է իրականացնել այդ ծրագիրը: Բացի այդ՝ կետ մտցվեց, ըստ որի՝ Ռուսաստանն ազատ է իրականացնելու Բուշեհրի ատոմակայանի ամբողջական կառուցումը, որի համար անհրաժեշտ տեխնիկան Ռուսաստանը կարող է անխափան ներմուծել Իրան: Այստեղ ևս Ռուսաստանի շահը չտոնահարվեց:

Համաձայնությունների արդյունքում ՄԱԿ-ի ԱԽ-ն ընդունեց մի բանաձև, որն ամեն դեպքում, նախորդ բանաձևերի համեմատությամբ, շատ ավելի կոշտ էր:

Հատկանշական է, որ իրանական հասարակության շրջանում կա այն կարծիքը, որ իրենք երկար տարիներ ապրել են բանաձևերի տակ, և իրենց չեն վախեցնում նման բանաձևերը: Թեև առավել կրթված և լայնախոհ զանգվածը գիտակցում է, որ նման բանաձևերը տանելու են տնտեսական ճգնաժամի էլ ավելի խորացման, տեղի է ունենալու գնաճ, կյանքը Իրանում ավելի է թանկանալու:

ՄԱԿ-ի ԱԽ-ի 2010 թ. բանաձևի վերաբերյալ շատ կոշտ արտահայտվեց ԻԻՀ նախագահ Մահմուդ Ահմադինեժադը. «Դա նման է մի անձեռոցիկի, որը օգտագործում ես ու դեռ շարտում»⁴⁷: Նրա խոսքից կարելի էր հասկանալ, որ մոտակա 90 օրվա ընթացքում բանաձևի շուրջ Իրանն աշխատանքներ չի տանելու:

Սա լցրեց ԱՄՆ-ի համբերության բաժակը, որն էլ որոշեց առանց ՄԱԿ-ի միջնորդության աշխատանքներ տանել, որպեսզի Իրանից նավթ գնող երկրներին հորդորի դադարեցնել այն, և փորձեն գտնել էներգակիրների նոր աղբյուրներ:

Եվ շուտով գրանցվեց առաջին հաջողությունը: Եվրամիությունը 2012 թ. հունվարի 23-ին վերջնականապես որոշում կայացրեց, որով դադարեցնում է Իրանից նավթ գնելը: Սակայն այն պետք է արվի աստիճանաբար, և վերջնաժամկետը նշանակվեց հունիսի 1-ը: Դրա պատճառն այն է, որ Հունաստանը, Իսպանիան և Իտալիան բավական շատ նավթ են գնում Իրանից և ունեն որոշակի կախվածություն: Եվ նրանք պետք է գտնեն նոր շուկաներ, որպեսզի դադարեցնեն Իրանից նավթի գնումը:

Եվրամիության՝ Իրանից ստացվող նավթի 35 %-ը գնում է Հունաստանը, և միանգամից հրաժարվել դրանից նրա համար բա-

⁴⁷ The Telegraph, Iran dismisses new UN sanctions as 'a used hanky', 10 Jun 2010 <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/iran/7816395/iran-dismisses-new-UN-sanctions-as-a-used-hanky.html>

վական դժվար է: Հնդկաստանը, Չինաստանը հայտարարեցին, որ շարունակելու են գնել իրանական նավթ, ինչքան էլ ԱՄՆ-ն պատժամիջոցներ փորձի կիրառել⁴⁸: Չինաստանից հետո Իրանից ամենից շատ նավթը գնում է Ճապոնիան, որը հայտարարել է, որ քանի որ իր համար էլ սա բավական արժեքավոր էներգակիր է, ինքը միանգամից չի կարող հրաժարվել, և բանակցությունների արդյունքում կորոշի՝ ինչքան նվազեցնել գնվող նավթի ծավալը⁴⁹:

Ինչ կարող ենք եզրակացնել այս համատեքստում.

1. Այն, ինչին Իրանն այդ աստիճան ձգտում է հասնելու միջուկային ոլորտում, վաղ թե ուշ կհասնի:
2. Մինչ այս եղած պատժամիջոցները Իրանի համար անարդյունավետ էին: Երկիրը 30 տարի ապրել է փակված և այդ տարիներին ծնված սերունդի զգալի մասը այլ կերպ չի էլ պատկերացնում իր կյանքը: Սակայն, Իրանի նկատմամբ նավթի նկատմամբ պատժամիջոցները առավել ծանր հարվածի տակ կդնեն երկրի տնտեսությունը:
3. Այն, ինչ բռնությամբ է պահպանվում, վաղ թե ուշ տապալվում է. դրա հարյուրավոր օրինակներ կան պատմության մեջ:
4. Ինչքան էլ որ պարադոքս է, պետք է խոստովանենք, որ Իրանն այսօր գործում է Միջուկային զենքի չտարածման պայմանագրի շրջանակներում, բայց Արևմուտքի կասկածները դրանից չեն մեղմանում: Կարծում եմ, որ պետք է վերանայվեն թե՛ ԱԷԿ-ի արժեհամակարգը, թե՛ Միջուկային զենքի չտարածման պայմանագրի դրույթները: Խնդիրն այն է, որ որևէ կերպ չեն պախարակվում ԱՄՆ-ի երկու դաշնակիցներ Իսրայելը և Պակիստանը միջուկային զենք ունենալու համար, իսկ Իրանը պատժվում է ընդամենը օրենքի շրջանակներում ուրան հարստացնելու համար:
5. Եթե պատժամիջոցները չեն աշխատում, միգուցե ժամանակն է փորձել Իրանի վրա այլ կերպ ազդել, օրինակ՝ Իրանին ներքաշել տարածաշրջանային տարատեսակ քաղաքական, տնտեսական կարևոր ծրագրերի մեջ, և դրանք կորցնելու վտանգի միջոցով ազդել նրա վրա:

⁴⁸ Reuters, *Thu 12 Jan, 2012*, By Abhijit Neogy and Nidhi Verma, India to buy Iran oil despite U.S. sanctions – minister, <http://www.reuters.com/article/2012/01/12/india-iran-imports-idUSL3E8CC3ZM20120112>

⁴⁹ Взгляд, Деловая газета, Намек на свержение, <http://vz.ru/politics/2012/1/13/553125.html>

6. Փորձել կարգավորել Իրանի հետ հարաբերությունները՝ չձգտելով պարտադրաբար ներդնել արևմտյան դեմոկրատիայի արժեհամակարգն Իրանում: Այն կատարելուց առաջ պետք է պատրաստել հասարակությանը և դրանից հետո միայն արևմտյան դեմոկրատիան հարմարեցնելով իրանական սովորույթներին և ապրելակերպին՝ հնարավոր կլինի կյանքի կոչել այդ գաղափարը, և Իրանը կլինի առավել վերահսկելի ու ընկալելի թե՛ հարևան պետությունների և թե՛ Արևմուտքի համար:
7. Ուսումնասիրելով Իրանի պատմությունը, ժողովրդի հոգեկերտվածքը՝ հանգում ենք այն եզրակացության, որ իրանցիների մոտ շատ խոր արմատներ ունի ազգային ինքնությունը և կապվածությունը սեփական երկրին: Կարծում ենք, որ այդ զգացումները ավելի ուժեղ են, քան էթնիկական կամ կրոնական տարբերությունները: Իրանի ժողովուրդը ձգտում է պահելու երկու գլխավոր թեզ՝ պահպանել պետականությունը և տարածաշրջանում ունենալ ազդեցիկ կշիռ՝ կլինի Պարսկաստանի, շահական Իրանի, Իսլամական Իրանի, թե մեկ այլ տիպի Իրանի միջոցով, դա արդեն կարևոր չէ...